

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ
ГАЛИЧИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

У статті аналізуються наукові погляди провідних сучасних дослідників стосовно етнографічної мозаїчності Галичини в минулому. Автором встановлено: у багатьох етнологічних працях другої половини ХХ – початку ХХІ ст., у яких ідеться про порушене питання (побіжно чи навмисне), науковці керуються не етнографічними, а природно-географічними, політичними та іншими критеріями, що негативно вплинуло на локалізацію й визначення меж окремих історико-етнографічних регіонів і районів, призвело до підміни значення головних етнологічних понять, викривлення історичної дійсності тощо. Принаймні в сучасному українському народознавстві домінують два різних підходи в з'ясуванні етнографічної карти Галичини й України загалом – львівських і київських етнологів. Однак єдино прийнятної схеми вони не розробили до нинішнього дня, тобто всі запропоновані раніше є поки що робочими, які потребують удосконалення та уточнення, а також розробки надійної теоретико-методологічної основи етнографічного районування.

Ключові слова: етнологія, Галичина, Україна, етнографічне районування, стан, прогаліни, критерії.

Залежно від предмета дослідження й наукових завдань українські етнічні землі дослідники поділяють по-різному: історики – передовсім за адміністративно-територіальними (історико-політичними) принципами, географи – за природно-географічними зонами, мовознавці – за діалектами, етнологи – за етнографічними критеріями. Зокрема, основою історико-етнографічного районування служать генетично споріднені (спільні) й однотипні особливості, властиві для традиційно-побутової культури проміжних одиниць (субетносів та етнографічних груп) певного етносу, що сформувалися внаслідок взаємодії різних природно-географічних, історичних, соціально-економічних, внутрішніх і зовнішніх культурних чинників.

На жаль, багато українських фахівців, котрі спеціально торкаються проблем історико-етнографічного районування України, мало зважають на відповідні етнологічні засади чи ігнорують їх зовсім. Показовою в цьому плані є Галичина як австрійська адміністративно-територіальна (історико-політична) одиниця кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.

Початком визначення етнографічних районів України, зокрема й Галичини, наукових критеріїв їх дослідження тощо можна вважати 1956 р., коли було організовано й проведено спеціальну нараду за участю етнологів, фольклористів, мовознавців та інших фахівців гуманітарного профілю¹. На цій же нараді з доповіддю про етнографічне районування України виступив Григорій Стельмах² – один із провідних тогочасних українських етнологів. На його думку, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Україні існувало шість “основних етнографічних районів” (тут і далі курсив автора. – М.Г.) України, серед них і Галичина³. Докладно проаналізувавши опубліковану доповідь згаданого народознавця, сучасний український історик та етнолог Степан Макарчук цілком слушно зауважив відсутність чіткого розуміння Г.Стельмахом різниці між історико-політичними й історико-етнографічними районами України, оскільки “автор поставив в один ряд етнографічні (Полісся), історико-політичні (Правобережна Україна, Лівобережна Україна, Галичина) та географічні (Карпати, Степова Україна) райони”⁴. Галичина як історико-політичний край не може вважатися “основним етнографічним районом” хоча б із тієї причини, що тут є “трохи Поділля, Волині, Гуцульщини, Бойківщини, Лемківщини, очевидно Надсяння, є Опілля і Покуття”⁵.

Відтак результати згаданої вище наради українських спеціалістів гуманітарного профілю лягли в основу етнографічного районування, яке узагальнили Дмитро Косарик, Кость Гуслистый і Володимир Горленко в одному з параграфів колективної праці “Українці”⁶. Зокрема, на основі

української етнічної території вони виділили три “великі” – східний (південно-східний), північний (поліський) і західний (південно-західний). Як твердять учені, у кожному з них можна виділили ще окремі “підрайони” чи “локальні групи”. Скажімо, невід’ємними складовими західного (південно-західного) великого етнографічного району були, на їхню думку, такі “підрайони”: Галичина, Буковина, Закарпатська Україна, Західна Волинь і частково західна частина Поділля⁷. Іншими словами, при визначенні “підрайонів” цього району названі дослідники, як і вже згаданий Г.Стельмах, фактично оперлися

на історико-політичний і географічний поділи західноукраїнських земель, а не на етнографічні критерії районування.

Згодом К.Гуслистий⁸ повторив усе сказане про етнографічні райони України, зокрема й про Галичину як окремий “підрайон”, у колективній праці “Народы европейской части СССР”, опублікованій 1964 р. у серійному виданні “Народы мира”.

Відповідними “науковими” критеріями етнографічного районування України керувалися, на жаль, і наступники Г.Стельмаха та К.Гуслистого – провідні спеціалісти-етнологи Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського АН УРСР (нині – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України), зокрема Всеволод Наулко й Анатолій Пономарьов.

Так, В.Наулко поділив Україну на ряд основних “історико-етнографічних зон” (Поділля, Прикарпаття, Волинь, Закарпаття та ін.) передовсім за історико-політичними та географічними принципами⁹. Водночас автор вважає Прикарпаття, Закарпаття, Покуття та Буковину “історико-етнографічними районами”¹⁰, не зазначаючи їх конкретної різниці від “історико-етнографічних зон”. У роботі названого дослідника помітні й інші неузгодженості. Скажімо, Покуття та Буковину як “історико-етнографічні райони” треба вважати складовими частинами однієї з вищеперахованих “зон” (мабуть, Прикарпаття), чи вони є цілком окремими одиницями в системі етнографічної мозаїчності України? Дуже загальними й неоднозначними є твердження вченого про терени деяких із цих районів. Так, на його думку, Покуття охоплює “рівнинну частину Івано-Франківської області між Дністром, Прутом і Карпатами”¹¹.

Наприкінці 80-х років науковці ІМФЕ ім. М.Т.Рильського АН УРСР почали готувати узагальнюючі історико-етнографічні дослідження про традиційну культуру та побут населення Поділля, українців загалом. Перше з них побачило світ у 1994 р., друге – в 1999 р. У рамках підготовки цих фундаментальних праць етнографічним районуванням України спеціально займався А.Пономарьов. Спершу в матеріалах однієї з конференцій етнолог поділив усю Україну на 10 “історико-етнографічних регіонів”, серед яких фігурують: Поділля, Карпати, Буковина, Покуття, Полісся та інші¹². Відтак учений ще декілька разів висловлював власне бачення щодо внутрішньої структури українського етносу й уточнював етнографічну мозаїчність України. Так, у макеті тому “Українці” як складової задуманого спеціалістами Інституту етнології та антропології ім. М.М.Миклухо-Маклая РАН серії праць “Народы и культуры”, а також у самому російськомовному виданні “Українці” автор вважав найбільшою одиницею регіональних утворень “історико-етнографічний регіон”, який поділяється на “підрегіони”, ті ж, у свою чергу, – на “історичні зони”, які інколи охоплюють ще “етнографічні області”. Початковою одиницею регіонального поділу була, на його думку, “земля”¹³. Правда, згодом (в інших працях) дослідник дещо змінював та уточнював загальну систему регіонального членування України. Скажімо, в одному з його посібників вона набула такого вигляду: “історико-етнографічні області” (“суперрегіони”), які, у свою чергу, включали “історико-етнографічні регіони”, ті – “історичні зони”, на території яких часто формувалися “етнографічні райони”. Зрозуміло, як і в попередньому випадку, початковою одиницею регіонального поділу була “земля”¹⁴. Натомість у двотомній колективній монографії про українців дослідник знову корегує свою систему регіонального членування українських етнічних земель: “історико-етнографічні області” – “історико-етнографічні регіони” – “підрегіони” – “історичні зони” – “етнографічні райони” – “земля”¹⁵.

Так чи інакше, але серед уживаних ученим понять, які стосуються етнографічного районування, конкретного наукового визначення удостоїлося лише одне – “історико-етнографічний регіон”: “Це таке етнотериторіальне утворення в рамках усього етносу, котре за історичною долею та етнічним обличчям його населення є самобутнім, що зафіксовано в історичних документах і відтворене у крайовій символіці та людській пам’яті”¹⁶. З таким тлумаченням цього поняття, як і зі системою “етнографічної” регіоналізації України загалом, відразу не погодився інший відомий український народознавець – Михайло Тиводар, котрий наголосив: “Спроба піднести історико-етнографічну зону (регіон) до рівня субетносів чи навіть етносів, намагання доказати, що закарпатцям, буковинцям, подолянам, волинянам, полтавцям, слобожанам, поліщукам та іншим (локальним групам населення. – М.Г.) властива регіональна самосвідомість [...] – не що інше як підведення “наукового” обґрунтування необхідності федералізації України”¹⁷. До сказаного треба додати й інше: відповідна регіональна концепція етнографічного районування України А.Пономарьова не була випадковою, вона базувалася на певних уявленнях дослідника про виникнення та історичний розвиток українського народу, про

місце й роль представників інших етносів у заселенні та освоєнні споконвічних українських земель тощо. Уперше своє бачення “етнічної історії” в Україні автор відкрито оприлюднив наприкінці 1990 р., торкаючись в одній зі статей стану та перспектив подальшого розвитку української етнології. Зокрема, як вважав учений, першочерговим завданням народознавців мала бути підготовка спеціальної серії праць “Народи України”¹⁸ на зразок уже опублікованої серії “Народы мира”. Щоправда, із цим категорично не погодився знаний львівський фахівець-етнограф і фольклорист Роман Кирчів, котрий доводив, що необхідність подібних видань є надуманою, оскільки неукраїнці – “це не якісь окремі етноси і тим більше не нації, що зі своєю територією входять у склад України, а вихідці, частки інших народностей і націй, етнографічна територія і національне ядро яких знаходиться поза межами України”¹⁹. До речі, тут же Р. Кирчів чітко визначив постулат ще одного дуже актуального для народознавчої науки питання – потребу строго “дотримуватися історико-етнографічних, а не адміністративно-територіальних критеріїв регіоналізації”²⁰ при вивченні різних підрозділів України як етнографічного материка.

Не зважаючи на слухні думки названого львівського народознавця, на жаль, А.Пономарьов фактично знехтував ними, оскільки при етнографічному районуванні України й надалі керувався адміністративно-територіальними критеріями, частково – природно-географічними, що наочно засвідчує підготовлена й опублікована дослідником схематична карта “Історико-етнографічні регіони України”, де їх налічується аж 16 одиниць: Підкарпатська Русь, Галичина, Покуття, Буковина, Волинь, Полісся, Поділля тощо²¹. На власний розсуд А.Пономарьов досить часто також інтерпретував історію та географію окремих регіонів (земель) України, часом виявляючи елементарну некомпетентність, що не могло не позначитися негативно на його схемі історико-етнографічного районування українських етнічних земель у цілому. Особливо це стосується західноукраїнських теренів. Скажімо, Галичину, як вважав дослідник, згідно із сучасним адміністративно-територіальним поділом, становлять “Львівська, Івано-Франківська, Луцька (?! – М.Г.) області і західна частина Тернопільської”²² або “Львівська, більша частина Івано-Франківської, Волинська, а також західна частина Тернопільської областей”²³. Очевидно, що при такому рівні наукових “знань” про територію Галичини як історико-політичної одиниці годі сподіватися на наявність у його працях належно обґрунтованого й об’єктивного етнографічного районування не лише цього краю, а й усієї України. Адже, скажімо, історикам невідомо, щоб землі сучасної Волинської області (тим паче Луцької) коли-небудь перебували в складі Галичини. Натомість Покуття завжди належало до неї, але ніколи не становило “крайню частину Східних Карпат”, тим більше – “верхів’я Дністра та Попруття”²⁴.

Загалом, пропонуючи свою схему історико-етнографічного районування України, А.Пономарьов часто керувався не загальновідомими фактами та науковими здобутками попередників-народознавців і мовознавців, а суґубо суб’єктивними міркуваннями. Загострюємо на цьому увагу навмисне, оскільки, не вникаючи в суть цієї схеми, базових підходів ученого в цілому, деякі сучасні науковці (історики, культурологи, соціологи) автоматично запозичують і переносять їх до своїх праць.

Наочне підтвердження сказаного – нещодавно опублікований провідними фахівцями факультету соціології та психології Київського національного університету ім. Т.Шевченка довідник з етнонаціональної структури українського суспільства, у якому історико-етнографічний материк України поділений на “*регіони*”, серед яких знову присутня Галичина²⁵.

Інший свіжий приклад – нещодавно опублікований Борисом Савчуком навчальний посібник із промовистою назвою “Українська етнологія”, у якому вміщений окремий розділ “Етнорегіональна мозаїчність України”²⁶. Як і А.Пономарьов, основними етнорегіональними (? – М.Г.) одиницями автор цього посібника вважає “історико-етнографічні регіони”, які, з одного боку, складають чотири окремі “*надрегіони*” (Центральний чи Центрально-Східний, Північний чи Поліський, Західний і Південний), а з іншого, – охоплюють по декілька “*історичних зон*” та “*етнографічних районів*”²⁷. Значиться серед цих регіонів і Галичина, яка, з невідомих нам причин, за сучасним адміністративним поділом, включає лише “більшу частину Львівської та Івано-Франківської областей, західні райони Тернопільщини” або визначається “межиріччям верхнього і середнього Дністра, верхів’ями Пруту і Західного Бугу аж до Сяну”²⁸. Як і в працях А.Пономарьова, Покуття – це “крайня частина Східних Карпат”. Щоправда, згідно із сучасним адміністративно-територіальним поділом, територію Покуття становить уже “сім районів Івано-Франківської області” або “верхів’я Дністра та Попруття”²⁹. Зрозуміло, що при такому районуванні Західного надрегіону в посібнику Б.Савчука не знайшлося місця Опіллю та Надсянню, а Тернопільщина, за винятком незначної, суміжної з Хмельницькою областю, смуги,

не належить до Поділля тощо. За браком місця не зупиняємося на інших, не менш дискусійних і суперечливих, моментах, властивих для цього посібника. Узагальнимо тільки, що за подібних підходів до підготовки таких “етнологічних” видань користі з них, м’яко кажучи, мало.

Загалом же, при знайомстві з відповідним баченням історико-етнографічної мозаїчності України, зокрема й Галичини як історико-політичної одиниці, на гадку знову спадають цілком доречні слова С.Макарчука про те, що подібний “змішаний” підхід до районування української етнічної території (з використанням історичних, географічних, історико-політичних та інших назв) у наш час не може вважатися прийнятним³⁰.

Зовсім інші критерії історико-етнографічного районування України обрали представники львівської школи етнологів. Уже при будівництві Музею народної архітектури та побуту у Львові (1971 р.) – цілком нової форми популяризації етнографічних пам’яток, архітектурні експонати розташовували за “зонами” чи “секторами”, які базувалися на історико-етнографічних принципах³¹. Нині у Львівському музеї просто неба функціонує 10 секторів: “Бойківщина”, “Гуцульщина”, “Лемківщина”, “Покуття”, “Поділля”, “Полісся”, “Волинь”, “Буковина”, “Львівщина”, “Рівнинне Закарпаття”³². Правда, як засвідчують самі назви деяких із цих секторів (“Буковина”, “Львівщина”), при створенні цього музею був використаний також історико-територіальний (адміністративно-територіальний) принцип, що суперечить загальним критеріям історико-етнографічного районування. Справді, як довго очікувати у Львівському скансені таких секторів, як “Опілля” й “Надсяння”, або на підставі яких наукових аргументів типова комора із с. Оглядів і церква св. Параскеви із с. Стоянів Радехівського району, садиба 20-х років ХХ ст. із с. Селець Сокальського району та тогочасна хата із с. Боратин Бродівського району експонуються в секторі “Львівщина”³³, а не в секторі “Волинь”?

На початку 70-х років Міжнародна Комісія з вивчення народної культури й побуту Карпат і прилеглих до них областей (МККК) залучила науковців Музею етнографії та художніх промислів АН УРСР (нині – Інститут народознавства НАН України) до написання синтетичних досліджень з окремих ділянок традиційної матеріальної й духовної культури гірського населення Карпат (Західних, Східних і Південних)³⁴. Тоді ж визріла думка підготувати узагальнюючі праці про культуру й побут кожної етнографічної групи Східних Карпат³⁵ – бойків, гуцулів і лемків.

Спершу львівські народознавці обрали для дослідження Бойківщину³⁶. Паралельно Р.Кирчів вивчав історію народознавчого зацікавлення цією своєрідною етнографічною групою українців Карпат. Кількарічна кропітка робота вченого увінчалася монографічною працею “Етнографічне дослідження Бойківщини”, у якій, власне, вперше в новітній українській етнологічній науці визначено конкретні терени проживання бойків наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Зокрема, тоді межі галицької частини Бойківщини були такими: західна – верхів’я р. Сян, східна – верхів’я р. Лімниця, північна – передгір’я південніше р. Дністер (по лінії населених пунктів зі сходу на захід: Ясень, Липовиця, Луги, Спас, Вигода, Витвиця, Болехів, Розгірче, Верхня і Нижня Стинави, Орів, Тустановичі, Опака, Підбуж, Недільня, Сущиця, Стара Сіль, Лопушна)³⁷. У межах Галичини південну границю етнографічної Бойківщини становив так званий Вододільний хребет. За сучасним адміністративним поділом указана вище складова української етнічної території охоплює південно-західну частину Рожнятівського й майже весь Долинський райони Івано-Франківської області, Сколівський, Турківський, південну смугу Стрийського, Дрогобицького, Самбірського й більшу частину Старосамбірського районів Львівської області³⁸. З окресленими Р.Кирчівим межами цієї частини Бойківщини згодом повністю погодився інший львівський народознавець – Юрій Гошко³⁹.

Ю.Гошка цікавили й границі Гуцульщини. На його думку, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Галичині схематичні межі цього етнографічного району були такими: на заході межа проходила по р. Лімниця й далі по закарпатській частині, на півночі та північному сході від р. Лімниця вона перетинала ріки Бистрицю Солотвинську та Надвірнянську, захоплювала с. Пасічна, далі йшла на Делятин, Яблунів, Косів, Кути, Вижницю й відтак аж до кордону з Румунією, а на півдні, зрозуміло, – по вододілу Горганів. За сучасним адміністративно-територіальним поділом указана територія охоплює південні частини Надвірнянського, Косівського районів і весь Верховинський район Івано-Франківської області⁴⁰.

Третю етнографічну групу українців Карпат становлять, як відомо, лемки, традиційно-побутовій культурі яких львівські дослідники присвятили окреме історико-етнографічне дослідження вже в роки незалежної України. Правда, сама Лемківщина як окрема етнографічна одиниця в цій узагальнюючій праці не означена спеціальним терміном – ні в передмові й так званому “Передньому слові” Степана Павлюка⁴¹, ні у вступі Ю.Гошка⁴². Ю.Гошко остаточно не

визначився з її межами і як автор підрозділу із цього питання⁴³, хоча стисло розглянув різні наукові версії, які свого часу запропонували Іван Вагилевич і Яків Головацький, Вінцентій Поль і Денис Зубрицький, інші науковці.

У 80-х роках об'єктом етнографічного дослідження стало Покуття як невід'ємна складова української Галичини, зокрема з боку івано-франківського народознавця Михайла Паньківа, котрий опублікував про цей історико-етнографічний район окрему розвідку⁴⁴. У своїй статті автор подає різні наукові концепції походження назви Покуття, аналізує погляди вчених (етнографів, географів, лінгвістів та ін.) XIX–XX ст. щодо етнографічних меж цього краю. Особливу увагу етнолог приділив результатам наукових досліджень таких народознавців, як Оскар Кольберг, Ян Фальковський та Іван Могитич, а також здобуткам мовознавця Броніслава Кобилянського, котрий на основі покутського діалекту теж визначив терени Покуття⁴⁵. Одним словом, зіставивши територію розповсюдження покутських говірок (за Б.Кобилянським), зони розповсюдження покутських забудов (за І.Могитичем) і покутського одягу (за О.Кольбергом, Я.Фальковським), М.Паньків зауважив, що їх “межі [...] в основному співпадають у західному і північному напрямках”⁴⁶. Стосовно східної границі Покуття, то з нею автор конкретно не визначився, оскільки прилучився до хибного припущення Б.Кобилянського й І.Могитича про те, що її потрібно шукати десь у західній частині Чернівецької області⁴⁷.

Опираючись на дані мовознавства, етнографії та історії, а також на власні спостереження й матеріали експедиційних досліджень, межі Покуття визначив сучасний український лінгвіст Дмитро Бучко, котрий вважає цей край “історико-географічною територією” України⁴⁸, а не історико-етнографічним (етнографічним) районом. Зокрема, на його думку, “північною границею *регіону* є р. Дністер; північно-західна границя проходить уздовж річок Бистриця та Бистриця Солотвинська до смт. Солотвин, а потім повертає на південний схід через населені пункти Бабче, Молодилів, Пнів, Надвірну, Лоеву, Добротів, Чорний Потік, залишаючи справа (на Гуцульщині) Ділятин, Заріччя, Ослави (Чорні та Білі), а далі проходить через Великий і Малий Ключів, Княждвір (тепер Верхнє і Нижнє), Трач, Рожнів, Новоселицю до р. Черемош, утворюючи південно-західну та південну межі”⁴⁹. Отже, автор включив до складу Покуття всі населені пункти таких сучасних районів Івано-Франківської області, як Городенківський, Коломийський, Снятинський, Тисменицький, Глумацький, більшість поселень Богородчанського й Надвірнянського, а також окремі поселення Галицького та Косівського районів. Позитивним здобутком згаданого мовознавця можна вважати насамперед те, що він відкинув сумніви М.Паньківа, а заодно й Б.Кобилянського та І.Могитича щодо південно-східної і східної меж Покуття та спробував більш точно визначити його західну границю (по р. Бистриця).

Залучивши великий масив нового польового етнографічного матеріалу, зафіксованого під час численних наукових експедицій і відряджень на теренах історико-адміністративної Галичини, виявляє типові архітектурно-етнографічні особливості опільського житла й на їх основі пропонує власний погляд стосовно етнографічної території та меж Опілля львівський народознавець Роман Радович⁵⁰. Зокрема, згідно з результатами його праці, межа опільського народного будівництва “проходить орієнтовно з заходу на схід по південних окраїнах Яворівського району, вище Львова, нижче Буська, Золочева – аж до Зборова. Далі повертає на південний захід до міста Бережан і по ріці Золотій Липі – до північної межі Монастирського району. Тут (вона. – М.Г.) іде на захід, до села Більшівців, на південь від Бурштина, далі по ріках Дністрі, Болозівці, (по. – М.Г.) північній межі Старосамбірського району, – до кордону з Польщею”⁵¹. За сучасним адміністративно-територіальним поділом України до складу Опілля належать південно-західна частина Зборівського та західна частина Бережанського районів Тернопільської області; північна частина лівобережжя Дністра Галицького й майже весь Рогатинський район (за винятком південно-західної групи сіл) Івано-Франківської області; Перемишлянський, Пустомитівський, Городоцький, Мостиський райони, північна смуга Жидачівського, Миколаївського, лівобережжя Дністра Самбірського, північні окраїни Старосамбірського, південні окраїни Яворівського, Жовківського, Кам'яно-Бузького, південний захід Буського та Золочівського районів Львівської області. Автор також наголошує: за архітектурно-етнографічними ознаками житла ця територія не є цілком однорідною, оскільки тут вирізняються дві локальні групи – західна й східна. Орієнтовну межу між ними становить вододіл між ріками Щиркою та Верещицею⁵². Р.Радович зауважує й інше: східна частина територіально в основному збігається з етнографічним Опіллям, яке окреслив польський народознавець Адам Фішер⁵³. Стосовно наукового визначення західної частини досліджуваної території, то автор обмежився окремими думками й спостереженнями І.Франка, у праці котрого

відсутня як назва Опілля, так і етніконім “ополяни”⁵⁴. Одним словом, Р.Радович розширює терени Опілля як етнографічного району за рахунок Надсяння, із чим важко погодитися.

Суттєво вирізняються змістом і науковими підходами окремі підрозділи з порушеного питання в навчальних посібниках “Українське народознавство” й “Етнографія України”, автором яких є вже неодноразово згадуваний у нашій праці Р.Кирчів. Зокрема, опираючись на дані діалектного районування, географію діалектних ареалів української народної мови в мовознавстві, а також на наукові здобутки своїх попередників-етнологів, найбільшою типологічною одиницею названий дослідник вважає історико-етнографічний регіон (зону), кожний з яких ділить ще на певні етнографічні райони та підрайони. Скажімо, у межах Західного регіону народознавець виділяє Волинь, Поділля, Прикарпаття, Гуцульщину, Бойківщину, Лемківщину й Закарпаття⁵⁵. Серед них Волинь, Поділля, Гуцульщина, Бойківщина та Лемківщина є, на думку Р.Кирчіва, типовими історико-етнографічними районами⁵⁶, тоді як Прикарпаття – також “зоною”⁵⁷, а Закарпаття – це назва історико-географічного й адміністративно-територіального рівнів⁵⁸, “ареал, край, на порівняно невеликій території якого є різні етнографічні й етнічні традиційно-побутові реалії та культурні взаємовпливи”⁵⁹. Стосовно характеристики та визначення етнографічних меж названих історико-етнографічних районів, які подає етнолог, то в нас вони не викликають серйозних сумнівів. Так, на відміну від багатьох згаданих вище українських дослідників другої половини ХХ ст., етнолог цілком правомірно зачисляє до етнографічної Волині північну смугу Тернопільської та Львівської областей, а до Поділля – більшу частину Тернопільщини. Натомість виокремлення Прикарпаття як окремого історико-етнографічного району (зони) видається нам безпідставним. Мабуть, цей топонім як типологічну одиницю Р.Кирчів запозичив із схеми етнографічного районування, яку накреслив В.Наулко⁶⁰. І все ж, на відміну від останнього, в межах Прикарпаття львівський народознавець виділяє ще Покуття та Опілля як локальні етнографічні райони, а також наддністрянське жидачівсько-самбірське Підгір’я, перемишльсько-яворівське Надсяння⁶¹. Щоправда, існування жидачівсько-самбірського Підгір’я як окремого етнографічного підрозділу також видається нам надуманим – це перехідна між Бойківщиною та Опіллям зона. До відповідного висновку спонукає нас передусім відсутність окремого діалекту (підгірського) як одного з важливих чинників наявності етнографічної (субетнічної) групи.

Отже, Галичина як історико-політичний край є найбільш строкатою з етнографічного погляду територіальною частиною України. Узагальнюючи наукові здобутки львівських народознавців, передовсім Р.Кирчіва, в її межах можна виділити такі підрозділи: північні райони сучасної Львівщини належать до Волині; більша частина Тернопільщини (за винятком північної смуги та південно-західної окраїни) – до Поділля; Городенківський, Коломийський, Снятинський, Тлумацький, північно-східна смуга Богородчанського, Надвірнянського й Косівського районів Івано-Франківської області – до Покуття; Верховинський, Косівський (без північної смуги), південні частини Надвірнянського та Богородчанського районів Івано-Франківської області – до Гуцульщини; південно-західна частина Рожнятівського й Долинського районів Івано-Франківської області, Сколівський, Турківський, південна смуга Стрийського, Дрогобицького, Самбірського та більша частина Старосамбірського районів Львівської області – до Бойківщини; північні схили Низьких Бескидів (від ріки Сяну до ріки Попраду з Дунайцем) – до Лемківщини; південно-західна окраїна Тернопільщини, Рогатинський і північна частина Галицького районів Івано-Франківської області, центральні райони сучасної Львівщини (по річку Верещицю) – до Опілля; західні райони Львівщини (західніше від річки Верещиці) – до Надсяння.

Насамкінець підіб’ємо загальні підсумки. По-перше, за останнє півстоліття питання історико-етнографічного районування України цікавило багатьох учених, однак єдино прийнятної схеми вони не розробили до нинішнього дня, тобто всі запропоновані раніше є поки що робочими, які потребують удосконалення та уточнення. Такий стан зумовили дві головні причини: недостатнє етнографічне вивчення багатьох районів і місцевостей (у межах Галичини – це передовсім Опілля, Надсяння, Волині й бойківсько-опільської перехідної зони) та відсутність спеціальних етнографічних досліджень із докладним картографуванням реалій традиційної матеріальної й духовної культури українців. По-друге, впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у цій ділянці народознавчих знань накопичилося чимало некомпетентного, суб’єктивного та випадкового. На жаль, із порушеного нами питання найбільше негативного привнесли в українську наукову думку сучасні дослідники, котрі, пропонуючи свої схеми історико-етнографічного районування України, опираються не на належні критерії та принципи його

з'ясування, на достовірний фактологічний матеріал, а на власні суб'єктивні міркування, часто-густо заангажовані й упереджені. По-третє, й досі в українській етнологічній науці відсутній узгоджений понятійно-термінологічний апарат на означення як типологічно однорідних, так і різних за таксонімічним рівнем розвитку явищ, безпосередньо пов'язаних з історико-етнографічним районуванням України. Помітним є також те, що, вводючи в науковий обіг окремі поняття (“історико-етнографічна область”, “історико-етнографічний регіон”, “історико-етнографічний район”, “етнографічний район”, “етнографічний підрайон” тощо), більшість дослідників не дають їм визначення, не розкривають їх основного змісту, що відтак негативно позначається на загальній схемі етнографічної мозаїчності України, яку вони пропонують читачу. По-четверте, при розробленні історико-етнографічного районування України значна частина сучасних етнологів досить часто доволіно вживає у своїх працях історичні, географічні, етнографічні, історико-етнографічні та історико-політичні назви, що привносить смисловий дискомфорт у сприйняття конкретного фактичного матеріалу та наукової позиції автора. Стосується це насамперед Галичини як надуманого “історико-етнографічного регіону” (“історико-етнографічної області” тощо), оскільки в межах цього історико-політичного краю виявляємо майже десяток окремих етнографічних підрозділів, у культурі й побуті населення кожного з яких етнологи виявляють локальну специфіку, а діалектологи – особливості народно-розмовної мови.

1. [Б. а.] Народа з питань про етнографічні групи та локальні особливості в культурі і побуті українського народу кінця XIX – початку XX ст. // Українська етнографія. – К., 1958. – С. 162–171. – [Наукові записки / Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. – Т. IV].
2. Там само. – С. 166.
3. Стельмах Г.Ю. Етнографічне районування України кінця XIX – початку XX ст. // Українська етнографія. – К., 1958. – С. 106. – [Наукові записки / Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. – Т. IV].
4. Макарчук С. Історико-політичне та етнографічне районування України: питання співвіднесеності // Народознавчі Зошити. – Львів, 2001. – № 3. – С. 389.
5. Там само. – С. 391.
6. Косарик Д.М., Гуслистий К.Г., Горленко В.Ф. Сучасні етнографічні райони і локальні групи українського народу // Українці: Історико-етнографічна монографія у двох томах (Макет). – К., 1959. – Т. 1. – С. 27-31.
7. Там само. – С. 28.
8. Гуслистий К.Г., Могила А.П. Этнографические группы украинского народа и диалекты украинского языка // Народы европейской части СССР. – М., 1964. – С. 591–592. У “Передмові” до названого видання зазначено, що при підготовці цього параграфа К.Гуслистий також використав матеріали Д.Косарика та В.Горленка. А.Могила як співавтор цієї праці торкнувся лише діалектів української мови.
9. Наулко В.І. Історико-етнографічне районування України та етнографічні групи українського народу // Культура і побут населення України: Навчальний посібник для вузів. – К., 1991. – С. 22–23.
10. Там само. – С. 23.
11. Там само.
12. Пономарьов А.П. Дослідження Поділля як історико-етнографічного регіону України // Тези доповідей і повідомлень 1-ї Тернопільської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. – Тернопіль, 1990. – Ч. III. Секція V: Етнографія, фольклор. – С. 1.
13. Пономарев А.П. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. Макет тома серии “Народы и культуры”. – М., 1994. – Кн. 1: Этническая история. Антропология. Язык. Расселение. – С. 75; Его же. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. – Москва, 2000. – С. 28.
14. Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій. – К., 1994. – С. 130.
15. Пономарьов А. Регіональні барви України й українців // Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне, 1999. – Кн. 1. – С. 59.
16. Пономарьов А. Українська етнографія... – С. 132; Его же. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. Макет... – С. 79; Його ж. Регіональні барви України... – С. 60; Его же. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. – С. 31.
17. Тиводар М. Етнографічна мозаїчність українців Закарпаття // Закарпаття: Народознавчі роздуми. – Ужгород, 1995. – С. 182.
18. Пономарьов А.П. Українська етнографія: на порозі нового етапу розвитку // Народна творчість та етнографія. – К., 1990. – № 6. – С. 9–17.
19. Кирчів Р. Від чого залежала доля українського народознавства // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 4. – С. 34.
20. Там само. – С. 35.
21. Пономарев А.П. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. – С. 30; Його ж. Регіональні барви України... – С. 71.

22. Пономарев А.П. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. Макет... – С. 92; Его же. Историко-этнографическое районирование // Украинцы. – С. 37.
23. Пономарьов А.П. Українська етнографія... – С. 138; Його ж. Регіональні барви України... – С. 66. У першій із цих праць Волинська область також названа Луцькою.
24. Пономарьов А.П. Українська етнографія... – С. 139; Його ж. Регіональні барви України... – С. 67.
25. Євтух В.Б., Трошинський В.П., Галушко К.Ю., Чернова К.О. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник. – К., 2004. – С. 41.
26. Савчук Б. Українська етнологія. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 499–546.
27. Там само. – С. 505.
28. Там само. – С. 519–520.
29. Там само. – С. 528.
30. Макарчук С. Историко-політичне та етнографічне районування України... – С. 388.
31. Данилюк А. Музеї просто неба і проблеми їх становлення в Україні // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1995. – Т. ССXXX: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 479–492.
32. Данилюк А.Г., Рибак Б.Я. Музей народної архітектури та побуту у Львові: Путівник. – Львів, 1988. – С. 2–3; Данилюк А. Оповіді про експонати Львівського скансену. – Львів, 2001. – С. 8–9.
33. Данилюк А.Г., Рибак Б.Я. Музей народної архітектури та побуту... – С. 28–29; Данилюк А. Оповіді про експонати... – С. 37, 95.
34. На VII Міжнародному конгресі антропологів та етнологів (Москва, 3–10 серпня 1964 р.) навіть провели спеціальний симпозиум, на якому його учасники порушили низку питань, які планувалося вирішити зусиллями вчених усіх країн, у межах яких виділялася так звана Карпатська історико-етнографічна область (Див.: Симпозиум “Карпатская историко-этнографическая общность” / Под ред. Н.Н.Грацианской, М.Я.Салманович) // VII Международный конгресс антропологических и этнографических наук (Москва, 3–10 августа 1964 г.): Труды. – М., 1971. – Т. 11. – С. 693–733.
35. Гошко Ю.Г., Кирчів Р.Ф. Деякі питання сучасного етнографічного дослідження Карпат // Доповіді наукової ювілейної конференції до 100-річчя Музею етнографії та художнього промислу. – Львів, 1976. – С. 31–42.
36. Гошко Ю.Г. Музею етнографії та художнього промислу АН УРСР – 100 років // Доповіді наукової ювілейної конференції до 100-річчя Музею етнографії та художнього промислу. – Львів, 1976. – С. 7.
37. Кирчів Р.Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини. – К, 1978. – С. 6.
38. Там само.
39. Гошко Ю.Г. Етнографічні межі // Бойківщина: Историко-етнографічне дослідження. – К., 1983. – С. 28.
40. Гошко Ю.Г. Етнографічна територія // Гуцульщина: Историко-етнографічне дослідження. – К., 1987. – С. 26, 27.
41. Павлюк С. Передмова // Лемківщина: Историко-етнографічне дослідження. – Львів, 1999. – Т. 1: Матеріальна культура. – С. 3–6; Його ж. Передне слово // Лемківщина: Историко-етнографічне дослідження. – Львів, 2002. – Т. 2: Духовна культура. – С. 3–5.
42. Гошко Ю. Вступ // Лемківщина: Историко-етнографічне дослідження. – Львів, 1999. – Т. 1: Матеріальна культура. – С. 7–9.
43. Гошко Ю. Основні історико-територіальні райони Лемківщини // Лемківщина: Историко-етнографічне дослідження. – Львів, 1999. – Т. 1: Матеріальна культура. – С. 22–25. До речі, сама назва цього підрозділу є некоректною, оскільки заперечує Лемківщину як цілісний етнографічний район.
44. Паньків М. Покуття // Жовтень. – Львів, 1987. – № 2. – С. 100–104.
45. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до української літературної мови). – К., 1960. – С. 118–119.
46. Паньків М. Покуття. – С. 101.
47. Там само. – С. 102.
48. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття. – Львів, 1990. – С. 3.
49. Там само. – С. 6–7.
50. Радович Р. Традиційне сільське житло на Опіллі другої половини XIX – початку XX століть // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1995. – Т. ССXXX: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 79–106.
51. Там само. – С. 105–106.
52. Там само. – С. 106.
53. Fischer A. Rusini. Zarys etnografii Rusi. – Lwów; Warszawa; Kraków, 1928. – S. 7–8.
54. Франко І. Етнографічна виставка у Тернополі // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1985. – Т. 46. – Кн. 1: Историчні праці (1883–1890). – С. 473, 479.
55. Кирчів Р. Историко-етнографічні райони України та етнографічні групи українського народу // Етнографія України: Навч. посібник. – 2-е вид., перероблене і доповнене. – Львів, 2004. – С. 134.
56. Кирчів Р. Етнографічне районування України // Українське народознавство: Навч. посібник. – Львів, 1994. – С. 62, 63, 66; Його ж. Етнічна територія України // Українське народознавство: Навч. посібник. – К., 2004. – С. 62, 63, 66; Його ж. Историко-етнографічні райони... – С. 134, 135, 140.
57. Кирчів Р. Историко-етнографічні райони... – С. 138.

58. Кирчів Р. Етнографічне районування України. – С. 69; Його ж. Етнічна територія України. – С. 69; Його ж. Історико-етнографічні райони... – С. 134, 135.
59. Кирчів Р. Історико-етнографічні райони... – С. 146.
60. Кирчів Р. До проблем етнографічного районування України // Народознавчі Зошити. – 1995. – № 3. – С. 129.
61. Кирчів Р. Історико-етнографічні райони... – С. 136–139.

Mykhailo Hlushko (Lviv, Ukraine)

Historical and Ethnographical Divisions into Districts in Galychyna: Present-Day Situation

The scientific views of the leading contemporary researchers concerning the ethnographical diversity of Halychyna in the past are analysed in this article. The author has determined the following: in many ethnological works of the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century where it is mentioned about the raised problem (superficial or intentionally), the scientists refer not to ethnographical but to natural geographical and other criteria which have negatively influenced the localization and definition of the limits of some historical regions and districts; caused the substitution of the meaning of the basic ethnological notions, the misrepresentation of historical reality etc. At least two different approaches in ascertaining of the ethnographical map of Halychyna and Ukraine in general prevail in present-day Ukrainian folkstudy – Lviv and Kyiv ethnologists. However, they have not worked out the only acceptable scheme by this time, that is all ones suggested before are meanwhile in work and need the improvement and more precise definition, the development of reliable theoretical and methodological basis of ethnographical division into districts as well.

Key words: *ethnology, Halychyna, Ukraine, ethnographical division into districts, situation, gaps,*